

DEMOKRASİ VE TEMSİL

Ülkü VARLIK*

Banu ÖREN**

Özet

Yöneten-yönetilen ayrımının bulunduğu en basit toplumlardan en karmaşık toplumlarda, yönetilenler adına iktidarı kullanan yöneticilerin bu yetkisinin kaynağı, üzerinde çok tartışılan bir konu olmuştur. Kısaca "temsil" olarak adlandırılabilir bu sorun demokratik devletlerde daha da önemli bir yer tutmaktadır. Farklı demokratik yönetim biçimleri temsil kavramına değişik yaklaşımlar getirmişlerdir. Bu bağlamda temsil kavramını açıklayan farklı teoriler oluşmuştur. Temsil eden ile temsil edilen arasındaki ilişkinin niteliği ve sonuçları da temsil kavramının somutlaşmasında önem taşımaktadır. Bilim ve teknik alanındaki gelişmelerin iletişim devrimi yarattığı günümüzde ise bireyin kendi iradesini yönetime yansıtması kolaylaşmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, temsil, siyasal iktidar.

Abstract

In every society that has the distinction between "the ruler" and "the ruled"; there have been arguments on the source of the representation. The system of representation becomes a more important matter in democracies. Different types of democracies have different approaches to the way to place the representation concept. The quality and the results of the relationship between the elector and the representatives concretize the definition of the representation concept. The recent developments in communication makes it easy for elector to reflect his/her will on the system.

Keywords: Democracy, representatives, political ability.

GİRİŞ

Sürekli bir amaç için kurulmuş olan her sosyal toplum bir düzene ve otoriteye ihtiyaç duymaktadır. Nitekim, insanlık tarihine bakılacak olursa

---

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

** Arş. Gör., Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ilk çağlardan bugüne kadar bütün insan topluluklarında kişinin yaşamını düzenleyen bir teşkilat ve otoritenin varlığı görülecektir (Versan, 1987:225). Sosyal ilişkiler ilk insan topluluğundan çağımıza kadar yavaş yavaş gelişerek bugünkü hak ve görev esasına dayanan karışık şeklini alırken, doğal olarak sosyal bir denetim mekanizmasına, hukuki bir düzene ihtiyaç göstermiş, böylece, bugünkü dünya düzeninin temeli olan ve bütün diğer kurumların dayanağı olarak kabul edilip “kurumlar kurumu” olarak nitelenen devlet ortaya çıkmıştır.

Bugüne kadar "devlet" in çeşitli tanımları yapılmıştır. Bunların içerisinde genel kabul görmüş olanlardan birisine göre devleti;

- devlet yetkilerinin kullanıldığı sınırları belli bir arazi parçası olan ülke,
- zorlama gücünü elinde bulunduran siyasi ve hukuki teşkilat ve,
- devlet yetkilerinin yönetenler aracılığı ile yönetilenler üzerinde kullanıldığı ve bireylerden oluşan halk topluluğu olarak tanımlamak mümkündür(Teziç,1996:111).

Devlet yetkilerini elinde tutarak devleti yönetme gücüne sahip olmak demek olan siyasal iktidarın, kim tarafından kullanılacağı ve siyasal iktidarı kullanacak olanların nasıl belirleneceği sorunu ise, toplumsal hayata geçildiğinden bu yana sürekli tartışılarak çözülmeye çalışılmaktadır.

Önceleri, fiziken güçlü olanlar iktidarı ele geçirmişler; sonraları, tanrısal güçler, servet ve veraset ilişkileri, siyasal iktidarı ele geçirebilmek için ölçü olmuştur. Yönetilen – yönetici ilişkileri ile birlikte, siyasal iktidar sahibinin yetkileri ve bu yetkilerin nasıl kullanılacağı tartışması da ortaya çıkmış, önceleri mutlak bir nitelik taşıyan yöneticinin yetkileri ve irade özgürlüğü giderek yönetilenlerce sınırlandırılmaya, denetlenmeye, bunun da ötesinde paylaşılmaya başlanmıştır. Araslı'nın konuyla ilgili değerlendirmesine göre de; “halkın bütününün toplumun yönetimine katıldığı” demokratik rejime geçiş bu gidişin en ileri aşaması olarak gösterilebilir(Araslı, 1972:1).

A. DEMOKRASİ KAVRAMI

Modern siyasal kültürün en önemli ve en çok sözü edilen kavramlarından biri olan ve Yunanca “demos” (halk) ve “kratos” (iktidar)

sözcüklerinden türeyen “demokratia” (demokrasi) sözcüğü İ.Ö. 5 yy.da ortaya çıkmış ve o tarihten; yaklaşık bir yüzyıl öncesine gelinceye kadar bir siyasal kavram olarak kullanılmış, demokrasi deyince bundan siyasal demokrasi anlaşılmıştır(Sartori,1993:9).

Sözcük anlamına göre “halk iktidarı, iktidarın halka ait olması” olarak tanımlanan demokrasi kavramı pek çok düşünür tarafından çeşitli şekillerde ifade edilmiş olup bunlardan bazılarını aşağıda yer verilmiştir.

H. Kelsen’e göre “iktidarın objesi ile sujesinin, yönetenler ile yönetilenlerin benzerliğini, halk tarafından halkın hükümetini ifade eden” demokrasi Duverger tarafından; “yöneticilerin dürüst ve serbest seçimler yoluyla, yönetilenler tarafından seçildiği rejim” olarak tanımlanmaktadır. Ünlü düşünür Locke; siyasal düzenin kurulmasını sağlayan toplumun, yasaları kendisinin yapması ve yasaları uygulayacak görevlileri de yine kendisinin belirlemesi halinde bu yönetim biçimine demokrasi deneceği biçiminde bir tanım yapmaktadır. Yine bir başka düşünür Lipset demokrasiyi, yönetimin görevlilerini değiştirmek için anayasaya uygun düzenli imkanlar sağlayan bir siyaset sistemi ve nüfusun mümkün olan en geniş kısmının, siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçme yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren bir sosyal mekanizma olarak tanımlamaktadır (Lipset,1964:25).

Sartori'nin;"liderliğin yarışmalı bir yöntemle yenilenmesi"(Sartori, 1993:166) olarak ifade ettiği kavramın tanımını, ABD başkanlarından Abraham Lincoln ise,“halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir” biçiminde yapmaktadır. Amerikan sosyal bilimcilerinin yaygın olarak kullandıkları ve Joseph Schumpeter’e ait tanıma göre de “demokrasi; siyasal kararlar almak için yapılan, bireylerin, halkın desteğini kazanmak amacıyla yarışmacı bir uğraş sonucunda karar alma gücünü elde ettikleri kurumsal düzenlemelerdir”(Schmitter, Lyn,1992:22).

Bu kavramla ilgili yapılmış bir çok tanımlama daha kuşkusuz vardır. Ancak görülmektedir ki, gerek sözcük anlamı ile gerekse ünlü düşünür ve siyaset bilimcilere göre demokrasinin siyasi ilkesi, halk veya milletin, devlet iradesinin oluşumuna ve ayrıca mümkün olduğu oranda devlet faaliyetlerine en geniş ölçüde katılımını sağlamasıdır. O halde demokrasiyi; iktidarın kaynağını halkta bulan, halkın halk tarafından ve halk iradesi doğrultusunda yönetilmesini, yani yöneten – yönetilen özdeşliğini sağlamaya yönelmiş, özgürlüğe ve eşitliğe dayalı bir yönetim

biçimi olarak anlatan bir tanımlamanın bu tanımlamalardaki ortak paydayı oluşturabileceği düşünülebilir.

a. Demokratik Yönetim Biçimleri

Bir yönetim biçimi olarak demokrasinin toplumsal yaşam koşullarına bağlı olarak ; doğrudan, yarı doğrudan, yarı temsili ve temsili olmak üzere dört şekilde uygulandığı görülmektedir.

a.1. Doğrudan demokrasi : Kamusal faaliyetlerin doğrudan halk tarafından gerçekleştirildiği ve yönetenlerle yönetilenlerin adeta özdeş oldukları (Teziç,1996:217) bu tip demokrasilerde halk, yasaların kabulü için toplanarak doğrudan doğruya karar alır.¹ Doğrudan demokrasi ile halk kendi kendini araya başka kimseler almadan yönetmekte önemli kararları almak, yasaları yapmak ama bunun yürütülmesini yöneticilere bırakmak yoluyla bir anlamda parlamentonun işini yapmaktadır(Çam, 1995:399).

Atina sitesi genellikle doğrudan demokrasi uygulamasının örneği olarak gösterilir. Ancak bilinmektedir ki, bu, temsili demokrasiyi gerektiren bir genişliği olmayan bir site demokrasisiydi. Atina'da yabancıların, kadınların, kölelerin dışındaki yönetilen toplumun ancak çok dar bir kesimine vatandaşlık sıfatı ve siyasal haklardan yararlanma olanağı sağlanmıştı².Bu nedenle buradaki demokrasinin aslında ergin erkeklerin katıldığı bir aristokrasi yönetimi olduğu da söylenebilir.

a.2. Yarı Doğrudan Demokrasi : Yurttaşların istisnai olarak yönetenlerin yerine karar aldıkları bu demokrasilerde halk gene temsilcilerini seçmekte ancak çok önemli konularda, özellikle yasama alanında kendi karar alma yetkisini kullanmaktadır(Teziç,1996:217). Halkın bu yetkisini kullanma usulleri: veto, referandum ve yasa teklif hakkıdır. Bu tip yönetimlerde parlamentonun etkinliği arttıkça milli egemenlik anlayışına, seçmenin etkinliği arttıkça halk egemenliği anlayışına yaklaşılmaktadır(Sezen,1994:36).

a.3. Yarı Temsili Demokrasi : Yurttaşların yönetimle ilgili kararların alınmasına bizzat katılmaksızın, yalnızca bu kararların alınmasını etkiledikleri bir yönetim biçimidir(Teziç,1996:403). Yarı temsili demokraside halk, parlamentonun feshi ve erken seçim, temsilcilerin azledilmesi, dilekçe verme, danışma, referandum ve politik grevle

yasama organını etkileyerek yasal düzenlemelerde etkinliğini gösterirse de doğrudan yasama işinin içinde değildir (Sezen,1994:38).

a.4. Temsili Demokrasi : Yurttaşların pasif bir çerçevede tutulduğu yalnızca seçme rolünü oynadıkları (Teziç,1996:217) bu yönetim biçiminin hukuki temeli ; seçmenlerle seçilenler arasındaki ilişkiyi belirleyen temsil yetkisine dayanmaktadır (Çam,1995:400). Günümüzde hangi düzeyde olursa olsun demokratik ve etkili yönetimin temel özelliklerinden birinin katılmaya ve temsile dayanması olduğu konusunda genel bir uzlaşma vardır (Çitçi,1989:18).

Doğrudan demokrasinin, ancak, Atina gibi küçük ve basit bir şehir devleti için söz konusu olabileceği açıktır. Modern devletlerin gerek toprak unsuru ve gerekse insan unsuru bakımından sahip olduğu genişlik, demokrasiyi en mükemmel şekilde işletmek hususunda maddi bir imkansızlık doğurmaktadır, bunun yanında vatandaşların zaman ve bilgi düzeyleri de karmaşık devlet işleriyle uğraşmada yetersiz kalmaktadır. O halde vatandaşların yapabileceği en rasyonel şey; yetişmeleri, eğitimleri, kültürleri ve tecrübeleri yönüyle hükümet idaresini sağlamak açısından yetenekli insanları belirlemek ve onları kendi adına karar vermek konusunda yetkilendirmek olacaktır (Armaoğlu,1953:5).

Montesquieu de, temsili demokrasiyi akılcı bir temele dayandırmıştır.Ona göre; halk karar hakkına sahiptir, ancak kararları almak için gerekli siyasal kültürü ve zamanı yoktur. Dolayısıyla bilgelikleriyle kendini kabul ettirmiş kişileri seçerek egemenlik hakkını kullanmakla yetinmeli, kararların alınmasına doğrudan doğruya katılmamalıdır.³

B. TEMSİL KAVRAMI

Klasik teoriye göre temsili hükümet, egemenliğin sahibi olan milletin, bunun kullanılmasını kendisini temsil eden organlara devrettiği bir yönetim biçimidir(Teziç,1996.218). Demokrasi ancak “temsili rejimle” mümkün olabildiğine ve bu rejimde bir tarafta temsil eden bir organ ile diğer tarafta temsil edilen halk yani bir seçmen kitlesi olduğuna göre bu ikisi arasındaki ilişkinin hukuki dayanağı ne olacaktır ? Bu ilişkinin niteliği daima bir temsil fikri ile izah edilmiştir (Armaoğlu,1953:7).

Arapça bir sözcük olan “misal”den türetilmiş olan temsilin kelime anlamı, “ bir eşyanın, bir şeyin, bir kimsenin, bir başka eşya, şey veya kimse tarafından herhangi bir şekilde canlandırılması”(Araslı,1989:4) olup halkın doğrudan doğruya müdahalesinin eşyanın tabiatı gereği bertaraf edildiği her yerde temsil fikri ortaya çıkmaktadır. Aynı zorunluluk dolayısıyla asıl kökenine özel hukukta rastlanan temsilin, aslında kamu hukukuna geçişi de buradan olmuştur (Armaoğlu, 1953:8).

a. Özel Hukukta Temsil : Bu açıdan temsil kavramı; herhangi bir konuda bir kimsenin iradesinin, sanki onun tarafından açıklanmış gibi, hukuki sonuç doğuracak biçimde yetkilendirdiği bir başka kimse tarafından ortaya konulmasını ifade etmektedir (Araslı, 1989:4).

Eğer vekalet veren, vekili, kişisel hukukunu korumak, savunmak, işlerini yönetmek, gördürmek, izletmek, denetlemek amacıyla seçmiş ise burada hukuksal açıdan bir temsil söz konusu olmaktadır. Vekalet veren, vekil olarak seçeceği kişiyi bizzat belirleme yetki ve olanağına sahiptir. Vekil ise, vekalet (vekalet sözleşmesi veya akti) dayalı olarak yalnız ve ancak müvekkilini temsil edebilecektir. Vekil, yaptığı işin hesabını vermeye mecburdur. Bununla birlikte müvekkilin, vekili hiçbir gerekçe göstermeden azletme hak ve yetkisi bulunmaktadır (Sezen,1994:41).

b. Kamu Hukukunda Temsil : Özel hukuktaki temsil kurumunun belirgin bir tanımı ve açıklaması olmasına karşın, kamu hukukunda siyasal temsil olarak nitelendirdiğimiz bu kavramın net bir tanımının yapılması oldukça güç olmaktadır. Çünkü, siyasal temsil konusunda bir çok kuram geliştirilmiş olmasına rağmen hiçbirisinin açıklaması doyurucu ve yeterli görülmemekte, tartışmalar sürmektedir. Bu konuda geliştirilen kuramlardan başlıcalarına aşağıda kısaca değinilmektedir.

b.1. Hukuksal Temsil Kuramı : Temsilcinin tasarrufları temsil edilenin istenciymiş gibi bir sonuç doğurmaktadır(Sezen,1994:43). Bu kuram özel hukuktaki temsil kuramını hatırlatmaktadır.

b.2. Halk Egemenliği Kuramı : Egemenlik, halen yaşamakta olan ve siyasi haklara sahip bulunan yurttaşlara aittir. Örneğin; bir devlet siyasi ehliyete sahip olan 10.000 yurttaş barındırıyorsa her vatandaş bu egemenliğin 1/10.000'ine sahip bulunmaktadır (Armaoğlu,1953:10). Egemenliğin (iktidarın) kişilerin sahip olduğu iktidarların toplamından oluştuğu bu kurama göre, demokrasi de ancak kişilerin bu iktidarlarını

bizzat kullandıkları rejimlerde söz konusu olabilmektedir(Arashlı, 1989:10).

b.3. Millet Egemenliği Kuramı : Millet, kendisini meydana getiren kişilerden ve onların iradelerinden farklı, kendisine özgü bir kişiliği ve iradesi olan soyut bir hükmi kişidir. Bölünmezlik, devredilmezlik ve mutlaklık niteliklerini taşıyan iktidar (egemenlik) millete aittir. Milletın soyut bir varlık oluşu egemenliği bizzat kullanmasına engeldir. Bu nedenle millet, iktidarını, kendisini temsil eden sözcüler aracılığı ile kullanmaktadır(Arashlı,1989:12). Bu durumda seçmenin seçilenle ilişkisi, seçim işi bitinceye kadar sürmektedir. Seçilen, milletin temsilcisi olarak, kendisini seçenlerden bağımsız olarak fakat millet adına, milletin çıkarını düşünerek davranmaktadır(Sezen,1994:43).

b.4. Organ Kuramı : Temsil edilen ve temsilci diye bir ikilik yoktur. İstemini organlarıyla açığa vuran millet denilen kollektif bir kişilik vardır. Milletın iradesi, bu iradeyi ortaya koyan organdan ayrılmaz(Armaoğlu,1953:10).

b.5. Basit Seçim Kuramı : Parlamento üyelerinin seçimini belirlemek gibi kısıtlı bir yetkiye sahip olan seçmen ile seçilen arasında hiçbir hukuki bağ bulunmayıp; yaptığı seçim ile temsilciler denen aristokrasiyi tayin eden seçmenin bu yetkisi seçimle birlikte sona ermektedir(Armaoğlu,1953:10).

C. TEMSİL EDEN İLE TEMSİL EDİLEN ARASINDAKİ İLİŞKİLER

“Halka ait olan iktidarın, halk adına, halkın seçtiği ve halka karşı sorumlu temsilciler aracılığıyla kullanılması yoluyla” gerçekleştiğini bildiğimiz temsili demokrasi rejimi yaygın bir biçimde kullanılmakla birlikte teori ve uygulamaya ilişkin bir takım sorunları da barındırmaktadır. Bunlardan biri; yönetilenlerle yöneticiler arasındaki irade uyumunun nasıl sağlanacağı, her bireyin özel çıkarları bulunduğu gerçeği karşısında toplumun bütününün çıkarlarını kimin ve nasıl ortaya koyacağıdır. Bu ve benzeri soruların yanıtlarının temsili demokrasi denemelerinin başlangıcında “emredici vekalet” düşüncesiyle verilmeye çalışıldığı; daha sonraları ise toplum tarafından parlamentoya vekalet verilmesi yoluna gidildiği görülmektedir. Aşağıda, bu literatürde yer almış iki tür vekalet ayrı ayrı yer verilmektedir.

a. Emredici Vekalet : Buna göre milletin her üyesi egemenlikten belirli bir paya sahiptir. Vatandaşlar bu haklarını seçime katılıp bir vekil seçerek kullanırlar. Seçmenler, milletvekiline egemenlikteki hisselerini devretmemiş olduklarından milletvekili yalnız kendisini tayin eden seçmenlerin vekili olmaktadır

(Armaoğlu,1953:12).Milletvekilinin, ancak seçim çevresinin vekili olduğunu kabul eden emredici vekalet, hukuki açıdan şu esaslara dayanmaktadır (Teziç,1996:222):

- Seçmenler, temsilcinin hukuken dikkate alması gereken bir programı ve direktifi tespit ederler.
- Belli bir konuda temsilcinin ne yönde davranacağına ilişkin bir direktif yoksa bu takdirde temsilci, seçmenlerin politik düşüncesi ve çıkarları doğrultusunda tutum alacaktır.
- Temsilcilerin, yaptıkları faaliyetler ve gördükleri işlerle ilgili olarak belirli süreler sonunda seçmenlerine hesap vermeleri gerekir.
- Hesap verme sonunda temsilcinin, seçmenlerin direktiflerine uygun davranmadığı ortaya çıkarsa, bunlara karşı hukuki ve cezai sorumluluğu vardır.
- Seçmenler, temsilciyi istedikleri zaman görevden azledebilirler.

Emredici vekaletin, ancak, kısa süreli toplanan ve gündemi önceden belli, danışma nitelikli meclisler için uygun düşeceği açıktır. Sürekli toplantı halinde olan, kamu yönetimine ilişkin kararları bizzat alan ve bu kararlara tartışarak varan temsili organlar için bu tür bir vekalet ilişkisinin pek elverişli olduğu söylenemez(Araslı,1989:10). Halk adına kanun yapmak üzere parlamento oluşturulmasındaki amaç buradaki tartışmalarda farklı görüşlerden ve çıkar çatışmalarından gerçek ışığının ortaya konacağına umududur. Bunun ilk koşulu da, temsilcinin, parlamento çatısı altında kendisini seçenlere karşı tamamen bağımsız olması, böylece de, tartışmalar sonucunda kamuya yararlı olduğuna inandığı görüş ya da karar doğrultusunda bir tutum alabilmesi, oyunu kullanabilmesidir. Oysa, emredici vekalette temsilci, doğruluğuna inandığı görüş ya da ülke yararına en uygun olan çözüm biçimine göre

değil fakat mutlak bir biçimde, ilgili konularda bilgi düzeyleri pek yeterli olmayan seçmenlerin emirlerine göre hareket edecektir(Araslı,1989:10) .

Emredici vekaletin pratik olarak tatminkar biçimde düzenlenmesinin imkansızlığı da uygulamadaki engellerden biridir. Bu vekalet, seçmenler tarafından değil fakat gerçekte temsilcinin seçilmesini sağlayan siyasi parti tarafından verilmiş olmaktadır. Şu halde, çok sınırlı bir profesyonel politikacılar grubu, eninde sonunda temsilcinin tutumunu değerlendirecek, bu da her zaman seçmenlerin görüşü ile uyum içinde olmayabilecektir (Teziç,1996:223).

Bu gibi uygulama güçlüklerine karşın, emredici vekaletin kuramsal alanda “halk egemenliği” anlayışını benimseyenlerce desteklediği belirtilmelidir. İktidarı," kişilerin sahip oldukları iktidarların toplamı olarak” kabul eden bu anlayışa göre demokrasi de, kişilerin iktidarlarını devretmeyip bizzat kullandıkları rejimlerde söz konusu olabilecektir. Ancak, gelişen toplumsal koşullar böyle doğrudan demokrasi uygulamalarının ortadan kalkmasına sebep olmuş ve yeni toplumsal gereksinimlere cevap vermeyen emredici vekalet uygulaması terk edilerek “temsili vekalet” uygulamalarına geçilmiştir.

b. Temsili Vekalet : Buna göre, tek ve bölünmez toplum tarafından bir meclise verilmiş bir vekalet vardır (Armaoğlu,1953:16).Temsilciler kendilerini seçen seçmenleri değil bütün bir milleti temsil etmektedirler.⁴ Bu anlayışta, “vekalet” her milletvekiline bireysel olarak değil fakat bir bütün olarak, milletin kendisini temsil etmesini sağlamak için oluşturduğu organa ya da parlamentoya verilmiştir (Teziç,1996:218).

Temsili vekalet, milli egemenlik kuramını savunanlarca da desteklenmiştir. Egemenlik millete ait olmakla birlikte soyut bir varlık olan millet, iktidar hakkını kendisini temsil eden sözcüler aracılığıyla kullanacaktır. Böylece yönetim, milleti temsil eden sözcülerin açıkladığı ve milli irade olarak adlandırılan irade doğrultusunda gerçekleşecektir(Araslı, 1989:12).⁵

Temsili vekalet ilişkisinde, temsilcilerin seçmenlerinden emir ve talimat almaları ve buna uymaları söz konusu değildir. Temsilciler, yönetime ilişkin kararları verirken kendi özgür iradeleri doğrultusunda hareket ederler. Seçmenler de, herhangi bir talimat vermedikleri için, talimata uymadığı gerekçesiyle temsilciyi azledemezler(Araslı,1989:11).

Bu açıdan, seçmenin pasif bir durumda olup, yalnızca seçme rolünü oynadığını söylemek mümkündür. Bir kez temsilciyi seçtikten sonra, artık alınacak kararlara ya da çıkarılacak kanunlara karşı etkili olabilecek bir imkana sahip değildir(Teziç,1996:218).

Halk iradesi kavramının yerini “parlamento”nun aldığı, halk yönetiminin ise, bir “temsilciler yönetimi”ne dönüştüğü böyle bir durumda yönetimin demokratikliği tartışılabilir hale gelebilmektedir.⁶ Pareto ve Mosca’nın elitizm anlayışlarına göre; bütün siyasal rejimlerde toplumlar yönetici azınlıklarca yönetilmekte ve aslında bütün siyasal rejimler oligarşik bir niteliğe sahip olmaktadır.⁷ Ancak bu durum demokrasi açısından çok tehlikeli bulunmayabilmektedir. Çünkü demokrasilerde bu yönetici azınlık ilke olarak herkese açıktır. Siyasal elit grupları arasında yarışma vardır. Seçilen grup güttüğü politikadan dolayı seçmenlere hesap vermek durumundadır. Toplumdaki eğitim ve gelişme düzeyi geliştikçe, kişiler seçimden seçime kendilerine verilen hesabı daha sağlıklı değerlendirmekte, oylarını kullanırken tercihlerini daha bilinçli yapmaktadırlar. Siyasal katılım ve değerlendirme alanındaki kalite “halk’ın kabul ettiği yönetimi” halkın yönetimine kuşkusuz dönüştürecektir (Araslı,1989:13).

SONUÇ

En basit toplumlardan, en kompleks biçimde örgütlenen toplumlara kadar bütün insan topluluklarında "yöneten-yönetilen" ayrımı kendini göstermektedir. Demokratik olma savını taşıyan modern toplumlarda ise bu ayrım daha da önem taşımaktadır. Zira, kısaca halkın yönetimi olarak adlandırılan demokrasi "yöneten-yönetilen" ikilemini dengeli bir biçimde çözüme bağlamalıdır. Bu doğrultuda zaman içerisinde geliştirilen birçok teori günümüzde devletlerin temsil anlayışında az ya da çok etkisini göstermektedir.

Öte yandan, demokrasinin, ideali arayan bir yönetim modeli olduğu göz önüne alındığında temsil anlayışında sürekli yenilenmeler olması doğaldır. Nüfusun artması ile doğrudan demokrasiden uzaklaşan toplumların, iletişim ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler karşısında yeniden doğrudan demokrasiye uygun yöntemler kullanmaya başlamaları belki de çok yakın bir zamanda gündeme gelecektir. Buna "doğrudan demokrasinin geri dönüşü" demek herhalde yanlış değildir.

¹ Halk yığınlarının bir araya toplanıp devlet işleri hakkında hep birlikte karar alabilecekleri dönemler artık çok geride kalmıştır. Eski Yunan sitelerinde uygulanabilen ve “doğrudan demokrasi”, “aracısız demokrasi” diye adlandırılan bu yol, şimdi artık İsviçre’deki bazı dağ kantonlarında, yani pek küçük yönetim kuruluşlarında, neredeyse “turistik bir kalıntı” olarak yaşatılabilmektedir (Sosyal, 1969: 79).

² Şurası unutulmamalıdır ki, eski demokrasilerde demokrasinin sadece adı vardı. Çünkü meclise yalnızca yurttaşlar katılabiliyor, ne medeni ne de siyasi hakları bulunan köleler ise katılamıyordu. Beşinci yüzyıl Atinası’nda yaşayan 40.000 kişiden 40.000i’nin meclise katılma hakları vardı ve en kalabalık toplantılarda etkin olarak çalışmalra katılan yurttaşların sayısı da 3000-4000 dolaylarındaydı (Duverger, 1986: 16).

³ Montesquieu’ya göre; halk, egemenliğinin bir parçasını emanet edeceği kişileri seçmekte son derece başarılıdır, ama işlerin nasıl yönetilmesi gerektiğini çok iyi bildiği halde kendi kendini yönetemez. Bunun nedeni de, devlet işlerinin ne çok hızlı ne de çok ağır olan belli bir tempoda yürütülmesidir. Halk ise ya çok hızlı gider ya da hiç ilerlemez. “Bazen yüz bin kolu ile her şeyi devirir, bazen de yüz bin bacağı ile bir böcek kadar yol alamaz (Göze, 1993:177).

⁴ Burada “temsil” kelimesi, hukuki bir ilişki hakkında değil, sosyolojik bir olgu hakkında kullanılmakta ve ulusun siyasal kanaatleriyle parlamentonunkiler arasındaki benzerliği ifade etmektedir. Milletvekilleri, seçmenlerini bir vekilin müvekkilini temsil ettiği gibi değil, bir fotoğrafın bir manzarayı, bir portrenin kendi modelini temsil ettiği gibi temsil ederler. Temel problem, temsilin doğruluk derecesini, yani kamuoyu ile onun parlamentodaki ifadesi arasındaki uygunluğun derecesini ölçmektir (Duverger, 1986:477).

⁵ T.C. Anayasasının 80. maddesi, “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçtikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil ederler” demektedir. Böylece, 1924 ve 1961 anayasaları gibi 1982 Anayasası da seçilenlerle seçenler arasındaki bağlar bakımından “temsil” teorisini benimsemiş olmaktadır. Bu teoriye göre, seçilenler, kendilerini seçenlerden aldıkları herhangi bir “emir” ile bağlı sayılmazlar ve bütün toplum için en uygun olacağını düşündükleri kararı, yine bütün toplum adına ve herhangi bir vaaitle bağlı olmaksızın serbestçe alabilirler (Soysal, 1986:293).

⁶ Egemenliğin bir anlamda ulustan parlamentoya kaydığı böyle bir durumda temsili vekalet teorisi; adeta ulusal egemenlik yerine parlamenter egemenliği getirmektedir (Gürbüz, 1980:36). Sait Güran’ın deyişiyle temsili demokrasinin kendisinin inşa ettiği bu durum; bütün sistemin üzerine kurulduğu “ulusu ve ülkeyi yönetme yetkisi”nin, yani “egemenlik güç ve yetkisinin sahibi ulustur” ilkesini, olguda, “bu yetki temsilcilerindir”e dönüştürmektedir. Yönetenler ve yönetilenler sözcükleriyle ifade edilen ve genel kabul gören bu ayırmada, ulus’un temsilcileri,

“ görevliler” olan kişiler, “yöneten” mevkiine geçer ve bizler de “yönetilenler” durumuna gireriz. Yani, süje obje olur. Bize ait olan yetkiyi, sadece temsilci ve vekil sıfat ve kapasitesiyle, bizim adımıza ve bizim istencimiz, direktiflerimiz, denetimimiz ve yaptırımımız çerçevesinde kullanmakla “görrevli” kılınana kişiler, kolayca ve süratle, bu konularından çıkarak bize karşı egemen olurlar.

⁷ Seçim ve temsil yöntemlerinin, yönetimi, matematiksel manada bir azınlığa bırakmış olması doğaldır. Dolayısıyla, “demokrasileri aslında bir azınlık olan seçkinler yönetiyor” tespiti, kendiliğinden söz konusu düzenin işleme hakkında bilgi edindirici olamaz. Asıl sorgulanması gereken özellik, yönetici seçkinlerle halk arasındaki ilişkilerin tabiatıdır. Seçkinler, toplumsal köken itibarıyla kimlerden oluşuyor; aralarında düzene ilişkin oйдаşma var mı; ayrıcalıkları neler; nihayet yetkileri sınırlı mı ve bu yetkilerini kullanmalarında saydamlık sağlanmış mı? Tabii bu çerçevede soru ve ölçütler artırılabilir. Hareket noktası, seçkin –kitle ilişkilerinin tabiatına nüfuz etmeye dayanır. Düzenin gerçek işleyişi ile dayandığı efsaneler arasındaki örtüşme derecesine ışık tutacak olan sorulardır. Seçkinler karşısında güvence sahibi kitlelerin varlığı, düzenin açık veya kapalı

olmasını tayin eden önemli ölçütlerdir. Çok genel bir düzeyde kalarak şöyle bir soru sorulabilir: Yönetici seçkinlerin meşruiyeti “tefsiri” bir nitelik mi yoksa, “temsili” bir nitelik mi içeriyor? Başka bir ifadeyle, seçkinler, tarihi(SSCB), belli bir doktrini (ırkçı ve faşist örnekleri) belli bir dinin esaslarını (İran örneği) yorumlamak suretiyle mi yetkilerini kullanıyorlar; veya temsil ettikleri farklı toplumsal çıkar ve görüşleri; düzenin yerleşik kuralları çerçevesinde biraz da siyasete mi dönüştürüyorlar? Düzen, aşkın bir “mükemmel” fikrinden (Asr-ı Saadet, Sınırsız Toplum vb.) mi; yaşanan toplumsal gerçeklerin değişebilirliklerinden mi hareket ediyor?(Oktay,1998:201)

KAYNAKÇA

Araslı, Oya.(1972). *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı*, Ankara:Sevinç Matbaası.

Araslı, Oya.(1989). *Seçim Sistemi Kavramı ve Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987)*, Ankara.

Armaoğlu, Fahir.(1953). *Seçim Sistemleri*, Ankara:Güney Matbaası.

Çam, Esat.(1995). *Siyaset Bilimine Giriş,Genişletilmiş Dördüncü Basım*, İstanbul: Der Yayınları.

Çitçi, Oya.(1989). " Yerel Yönetimlerde Temsil", *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara: TODAİE Yayın No:226.

Duverger, Maurice.(1986). *Siyasal Rejimler*, Çev:Teoman Tunçdoğan, Ankara:Soysal Yayınları.

Göze, Ayferi. (1993). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler,Genişletilmiş Altıncı Basım*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Gürbüz, Yaşar, (1980). *Siyasal Sistemler*, İstanbul : May Yayınları.

Lipset, M. Seymour.(1964). *Siyasi İnsan*, Çev: Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları Siyasi İlimler Serisi:8, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Oktay, Cemil.(1998). *Siyaset Yazıları ,Hum Zamirinin Serencamı ve Diğerleri*, İstanbul: Der Yayınları.

Sartori, Giovanni.(1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev: Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara:Yetkin Basımevi.

Schmitter, C. Philippe- Karl, T.Lyn., "Demokrasi Nedir, Ne Değildir?", Çev:Levent Gönenç, Der: Atilla Yayla., *Sosyal,Siyasal Teori,Seçme Yazılar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Soysal, Mümtaz.(1969). *Anayasaya Giriş,Genişletilerek İkinci Yayınlanış*,Ankara: Sevinç Matbaası.

Soysal, Mümtaz.(1986). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Teziç, Erdoğan.(1996). *Anayasa Hukuku, Genel Esaslar,Gözden Geçirilmiş ve Geliştirilmiş 3. Baskı*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Versan, Vakur.(1987). "Niçin Demokrasi?"*,İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı II.,İ.Ü .Yayımları No:3436.*